

Анотація

У статті йдеться про історію створення “парадного під'їзду” Одеси – архітектурного ансамблю Приморського бульвару з площами та пам'ятниками, а також його літературні проєкції, створені одеськими авторами.

Ключові слова: текст міста, міський текст, денотат, образ міста, аура міста.

Summary

The history of creation of a “main entrance” of Odessa – the architectural ensemble of Seaside parkway with the areas and monuments, and also its literary projections created by the Odessa authors are considered in the article.

Keywords: the text of city, the city text, denotat, an image of city, aura of city.

УДК 821.161.2

Зеленська А.В.,

аспірантка,

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

ТОПОС ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕНІНІАНИ

Простір у літературі, літературний простір завжди залишатиметься цікавою темою для осмислення, оскільки репрезентує найрізноманітніші відношення (від державної ідеології у реальній дійсності до композиційної логіки конкретного твору), як усвідомлювані автором, так і позасвідомі.

У науці пропонуються щонайменше дві концептуалізовані схеми для аналізу культурного простору, в тому числі літературного. Найуживанішим є використання опозиції Центр-Периферія, розробку якої можна бачити зокрема у роботі Ю. Лотмана [5], де “Центр є головним, активним, організованим компонентом, що цілеспрямовує; периферія – підпорядкованим, залежним, аморфним; їхня взаємодія і описує динаміку системи” [4]. Через незадовільність цієї схеми (“матеріал явно багатший за таку структурну карикатуру”), В. Каганський запропонував концептуальну деталізацію – ландшафтно-статусну матрицю із виділенням таких основних зон: Центру, Провінції, Периферії та Кордону. За цією методикою В. Каганський описав і радянський простір, з'ясувавши, що в ньому повністю відсутня зона Провінції, яка є балансиrom і базою системи, оскільки її вирізняє самодостатність і відсутність доцентровості [4]. Для нашого дослідження цілком припустиме використання якраз максимально спрощеної схеми: Центр–Периферія.

Метою цієї статті є з'ясування просторових відношень в українській ленініані у зв'язку із втіленням образу Леніна. Витоки цієї роботи знаходяться у зацікавленні явищем монументалізації в радянській офіційній культурі. Ми розглянемо комплекс поетичних текстів, які представлено в першому томі узагальнювального тритомника “Ленін з нами” (1969), і на цьому матеріалі дослідимо парадокси художнього ландшафту.

105 поезій, вміщених у збірнику, датовані 1924–1968 роками, тобто періодом після смерті вождя, якому вони присвячені. Вміщено лише один вірш, написаний за життя Леніна, – уривок з поеми Валеріяна Поліщука “Ленін” 1922 року “Ленін на

трибуни”. Часова приналежність відповідним чином позначилася на змісті. Справа в тому, що, за спостереженнями російської дослідниці лєнініани Юлії Подлубнової, лєнініана починалася як мемуарне зображення, відтак зазнала переходу в біографічну белетристику і врешті набула панегіричної форми [9].

Лєнініану як літературний метажанр [9; 11] частіше досліджують у ракурсі міфологічно-релігійних аспектів культу Лєніна, доводячи що він (культ) розгортався саме в межах подібної мисленнєвої парадигми, наприклад, [2; 7; 11]. Між тим взаємодія образу вождя із тлом, на якому він зображений, із специфікою простору, у якому він виявляється, діє, становить одну з цікавих площин, дослідження якої дозволить встановити додаткові механізми втілення ідеологічних значень у радянській культурі.

Для лєнініани очевидним ідеологічним, тематичним та сюжетним центром є фігура вождя (Лєніна), що цілком зрозуміло, оскільки лєнініана – це фактично радянський епос про вождя. Неочікуваним є те, що “центральність” вождя поширюється не лише на його сюжетне втілення, але й на структуру простору. Лєнін утворює собою центр, вершину в описуваному світі; наявність Лєніна або символіки Лєніна маркує простір як “наш”, освоєний. Вождь *визначає* собою простір. І не лише художнього твору, а й світу, який у цьому художньому творі описаний.

Простір держави в українській лєнініані

Оглядаючи загально, держава у лєнініані постає не у формі свого центру, а у вигляді широких територій, найвіддаленіших куточків, периферії. Реальний центр Радянської держави (Москва) показаний надзвичайно рідко, причому його просторові ніщо специфічно міське, урбанізоване не притаманне, і в цьому сенсі не уловлюється його відмінність від інших територій.

Взагалі простір держави у віршованій лєнініані реконструйовано нами як відповідь на питання “Де відбувається дія? Які простори згадуються?”, адже спеціальних ландшафтних образів у цілому майже немає.

Характерна особливість простору цієї держави – його **принципова однорідність** (наявність однакових властивостей в усіх його частинах). Хоч це і простір змін та перетворень, проте вони аналогічні між собою – те, що перетворюється в одній частині території, подібне до змін в іншій, зміни в місті знаходять свою символічну паралель у селі, а, крім того, у просторі необжитої природи: *“Позникали убогії ниви, / де мужик од нужди помирав, / буйним ростом шумлять колективи, / і машинна ясніє пора. / Розцвітає з гігантів заводів, / мов з вулканів розгніваних, дим, / **чорноземи й магнітна порода / розцвітають щастям одним.** / І у мертві піщані пустині / по каналах побігла вода, / і піски розцвітають гостинно, / мов навстріч жениху молода”* (О. Гаврилюк “Мавзолей”) (підкреслення моє – А. З.). У наведеному уривку автор спеціально накладає прикмети одного простору на інший: у полі “машинна ясніє пора”, а заводи “розцвітають” так само, як і “мертві піщані пустині”. Апофеоз перемеленості вертикально-горизонтальних елементів простору в одну масу наступає в небі Москви: *“А взгорі в голубім океані, / над Москвою ясна глибина, / розганяються*

аероплани, / **щоб розорювать небо до дна**” (О. Гаврилюк “Мавзолей”). Тут одна метафора розповідає про небо як про океан, який водночас є полем (адже його мають “розорювать”). Порівняймо подібне явище у Майка Йогансена, який писав в авангардній манері, а тим не менш був включений до цієї антології лєнініани: “В океані осіннім злились / Дерев і верстатів ряди. / В ліщину, в листя, в ліс / Просякає Радянська влада” (“Вересень”, 1924).

Друга характеристика простору країни у лєнініані – **домінування неміської місцевості**. Під поняттям “неміської місцевості” маємо на увазі й обжиту власне сільську місцевість – далеке степове село (“Лєнінські томи” В. Вільного), “поля й оселі” (“Лєнінська правда” Ю. Гойди), і природні ландшафти: “Лєнін ішов по тиснянській рівнині / В перших декретах і помислах Рад” (“Лєнінська правда” Ю. Гойди), а, окрім того, за неміський сприймається топос, котрий загально означається як “(наша) земля”, “(наш) край”: “Він осяває **нашу землю** й нині <...> – Наш Лєнінський непереможний стяг” (“Лєнінський стяг” М. Бажана); “Усюди **по нашії землі** / В ті ночі блукали ще банди, / Гострили ножі куркулі” (“Землі української хліб” В. Бичка), “Ідемо на Захід із боями / визволяти **землю** і братів” (“Лєніна не зміряти віками” І. Гончаренка). Цікаво: ця територія описується як така, що не має меж (і, можливо, це одна з причин домінування неміського простору, адже міський простір важче подавати безкінечним): “Вся країна, мов карта, отут на столі, / простяглася вона без кінця і без краю” (“Лєнін у Смольному” С. Голованівський). Порівняймо й тут фрагмент з віршу Майка Йогансена: “Без кінця і без краю шляхом / Впливає вогненний Лєнін”.

Власне міський простір згадується рідко і завжди в одній-двох (залежно від того, чи розрізняти їх, чи уважати за варіанти однієї) функціях прикладного значення – бути або місцем праці: “Зранку, тільки зникне морок чорний / І над містом одгудуть сирени, / Йдеш на працю, молодий, проворний, / У обійми ніжно стужа горне, / Й над усім велична постать – Лєнін” (О. Сорока “Між нами був і буде Лєнін”, 1927), – або боротьби: “Спить Петроград важким, тривожним сном: / В серцях лунає громовдар “Авроры”” (М. Подолян “Перший декрет”); “І немає іншої дороги, / Де стоїть Ілліч біля Кремля, / Проводжа полки до перемоги, / Добрим словом їх благословля” (А. Малишко “Ілліч”, 1943, щоправда, тут справді маються на увазі паради на Красній площі під час війни 1941–1945 рр.).

Поза лише функціями місто в збірці “Лєнін з нами” має всього одну виразну рису, її вияв – проспект (“Йду я проспектом широким, / бачу я образ ясний, / чую я Лєніна кроки / в кроках людських, як прибії <...>”, В. Сосюра “Лєнін (В пам’яті битви, походи <...>)”). Проспект – це справді ознака міста, велика вулиця в центрі, часто головна. Для Миколи Руденка, автора віршу на лєнінську тематику, така вулиця, звичайно ж, асоціюється із іменем вождя. Автор осмислює називання іменем Лєніна центральних або великих вулиць у населених пунктах Радянського Союзу у своєрідній метафорі: не всі міста мають вулицю з однією назвою, а вона сама тягнеться через кожну частину простору, стає єдиним спільним простором: “Є вулиця в нашому місті, / Де сонце світить завжди. / Не має вона початку, /

І спробуй – кінець знайди <...> / Лягла вона через місто, / Та ні, – через сотні міст, / З'єднала столиці й народи, / Мов дружби незрушний міст. <...> Живуть на ній мільйони, / Нікому вона не тісна” (М. Руденко “Вулиця Леніна”).

Третя ознака такого простору – його можна описати як **територію змін**. Для показу поети обирають такі моменти, які представляють життя в цих місцинах або принципово (“вже”) радісним, щасливим, успішним, або в стані боротьби, війни, революції, нужди й очікування змін (тобто стан “ще” відносно певної точки відліку). Топос держави представлений згідно з формулою “раніше тут було убого (здебільшого про село) або мертво, тяжко (здебільшого про місто) – тепер всі можливості реалізувалися”. Ця ідеологема виражається за допомогою одного з найулюбленіших прийомів – антитези: *“Це свобода і правда гряде, / Тобі сліз уже більш не ронить! <...> Вже хазяїном став робітник, / Взяв народ усі скарби землі”* (“Ленін на Західній Україні” Я. Кондри).

Держава тим більше зберігає сутність однорідності, оскільки її населення має однотипний вид занять – “вічний труд” (за Андрієм Малишком) у полі або на заводі. Причому, оскільки на початку історії Радянського Союзу заводи не завжди знаходилися у місті, а часто були автономними адміністративними новоутвореннями, то вони виглядають, як реалізована “змичка села і міста”: *“В ранковий час і пізньою зорею, / чи то на фабриці, чи над ріллею, / довіку буде згадувать трудящий світ / Ленінський заповіт: / “Пролетарі усіх країн, єднайтесь!””* (М. Терещенко “Ленінський заповіт”).

Ленін – деміург

За Михайлом Бахтіним, “хронотоп як формально-змістова категорія визначає (великою мірою) і образ людини в літературі; цей образ завжди суттєво хромотипічний” [1, 234]. У нашому випадку для зображеного в ленініані простору, позначеного змішанням опозиції Центр-Периферія, постає проблема місця в цьому просторі культурного героя – в цьому разі Леніна. Якщо в цьому просторі відсутній фізичний центр (тобто для художнього світу географічний центр у Москві є номінальним), то навколо чого цей простір об'єднується? Якщо немає фізичного центру, то мусить бути ідейний. Цим ідейним центром виступає фігура Леніна як центротворюючий фактор.

Звернувшись до історії розвитку ленініани, побачимо, що в творах, які з'явилися за життя Леніна, він зображувався як породження народу, партії. Після смерті у віршах української ленініани вождь послідовно зображується вже не породженням партії, а її творцем, деміургом [2]: *“Це він сказав: / – Є партія така! <...> І цілий світ / Зібрався у Кремлівському палаці – Борці народів і сини всіх націй”* (О. Новицький “Є така партія”).

Причому тепер Ленін уявляється деміургом не лише власне партії, а всієї країни – саме він є джерелом усіх благ, якими насолоджується простий люд: *“Ленін дав нам рідну Батьківщину, / волю дав – і стали ми людьми”* (І. Гончаренко “Леніна не зміряти віками”).

Характерним є таке своєрідне правило зображення вождя, яке є, сказати б, специфікою оптичних можливостей авторів творів: якщо Леніна зображують живою людиною, то він пов'язаний із певною місцевістю – Москва (Кремль), Петроград (Смольний), місцями заслань і підпілля (Таммерфорс, Шушенське, станція Розлив); якщо ж мається на увазі абстрактний образ Леніна, то тоді вже він показаний у будь-яких масштабах, аж до космічних і позапросторових.

Живий Ленін зображується частіше десь на периферії ще не створеного Радянського Союзу, здебільшого в сільській місцевості, на фоні природи чи під час подорожей маленькими містечками і селами: *“Він брав незвично косу в руки / І йшов на озеро”* (І. Нехода “Тут Ленін жив”). Одним з найбільш очуднених здається образ в “Легенді” Р. Братуня: *“Йшов Ілліч. Дороги польові / Рудавим пилом падали під ноги <...> / І сум сльозився в вікнах хат селянський, / Фільварки посміхались гордовито... / Йшов Ілліч”*. У збірці є кілька текстів, у яких говориться про його особливе переживання контакту з природою: *“Ленін вітер любив, / він виходив на кручу, – / Біла хвилию в берег / Волга – мати-ріка”* (Л. Дмитерко “Ленін”); *“Любив він тишу на світанні / І мудру ніжність вечорову, / А сам йшов у вир повстання”* (М. Гірник “Наш Ленін”).

Померлий Ленін надається до інтерпретацій набагато більше. У такому випадку вождь часто зображується **або таким, що йде країною**: *“І у щасті суворому Ленін / йде оглянути землю свою / аж від тундр, де пасуться олені, / до степів, де кумис подають”* (“Мавзолей” О. Гаврилюка, 1940), *“Ленін іде по угорській рівнині / В нових декретах і помислах Рад. / Ленін іде <...> і наказує нині: / Щастя своє не віддати назад!”* (Ю. Гойда “Ленінська правда”); **або таким, що оглядає її з певного позапросторової відстані**: *“До сонця він подібний. Обійма, / Промінням розуму простори світу, / Іде весна на землю, ним зігриту, / А де не світить – радості нема”* (Д. Павличко “Ленін іде”). Зміни в житті певної території означають, що Ленін тут побував-таки: *“Радість, щастя у цьому краю зажило; / Хто ж повірить, що Леніна тут не було, / Що не йшов він у наших Карпатах?”* (Г. Коваль “Ленін у Карпатах”). Його кроки, його хода приносять зміни на краще: *“Ленін іде по Великій країні <...> / Дивом міняється напрям ріки, / Де бойовища були – на руїні / Села встають і квартали міські”* (П. Дорошко “Ленін іде по Великій країні”). Частково примикає до мотиву перетворення сюжет про пророцтва Леніним цього перетворення у державі – “Легенда” Р. Братуня, “Ленін у Шушенським” І. Виргана, “Ленін у Смольному” С. Голованівського.

З точки зору соціалістичного автора всі згадані зміни – це і є сам Ленін, вони (зміни) втілюють Леніна в сьогоденні автора: *“– Здрастуй, Ленін – ти знов переміг! / Твоїм ім'ям вітаєм бійців, / Бо це твій хід в їх тупоті ніг / І твій усміх на їхнім лиці”* (“Ленін на Західній Україні” Я. Кондри); *“Крізь битви й вогняні тривоги / Ілліч нас вів до перемоги”* (йдеться про надихання його образом радянських бійців під час Другої світової війни, “З його ім'ям” Д. Бакуменка).

При цьому виявляється, що Ленін як символ змін присутній повсюдно, по всій території. Сама логіка підбору віршів до такої збірки передбачає подання ілюстрацій

максимальної присутності вождя у будь-який час у будь-якому просторі – “Ленін у Карпатах” (про показ кінофільму, який сприймається як приїзд Леніна), “Ленін на Західній Україні”, “У парку Леніна” (про суботники за заповітом Леніна, про стиль поведінки “ми – як Ленін”: “Ленін теж ходив на суботники, / І про це нам земля промовля”), “Ленінський стяг” (про силу “ленінського” стягу, яка надихає) тощо. Сюди ж можна додати інший варіант єднання радянської людини із Леніним у звичайному житті – Ленін як мірило совісті: “Ходаки до Леніна” А. Бортняка (“Ми тоді – ходаки, / Коли дзоти – собою <...> А коли втечемо / ми хоч раз з поля бою, / то які ми до нього / тоді ходаки?”). Ленін допомагає людині у боях: “Леніна згадаєм – і снігами / легше йти у бій на ворогів”, але він так само і щодень поряд: “І в сумну і в радісну годину / з ним живем і радимося ми” (“Леніна не зміряти віками” І. Гончаренка, 1944).

Навіщо потрібна така безкінечна діяльність Леніна? Зображена невтомною, посмертна робота вождя означає, що зміни ще не досягли своєї мети, і вождь ще продовжує працювати над перетворенням кожного віддаленого від центру краю на однорідну суцільну територію щастя.

Доцентровість як основна характеристика радянського простору

Західний русист Євген Добренко стверджує, що в сучасних наукових осмисленнях радянської культури простір мислиться як доцентровий – у спрямуванні до Москви (див., зокрема, статтю О. Некрасової [6, 186]). “Настанова ця народжена із загального уявлення про “тоталітаризм” як про систему усебічної централізації” [3, 473]. Дослідник погоджується з тим, що уявлення про Центр із великої літери характерні для літератури й архітектури, але, аналізуючи матеріал сталінського кінематографу (“історико-революційного фільму” 1930-х), вважає, що кіно “компенсувало надцентричність простору, який задавали інші мистецтва” [3, 474] і було зайняте створенням “периферії”, а не центру. Обстежуючи образ периферії, Добренко констатує, що кінематограф 1930-х міцно закріплює формулу “Країна – це Кордони”: “Внутрішнього простору немає: периферія – це завжди Кордон. Радянська культура – культура запалених кордонів. Кордони виявляються тут не менш “священні”, ніж Червона площа” [3, 482].

Оскільки тексти ленініани в просторовому сенсі також репрезентують образ Периферії, а не Центру, то постає питання: в якому сенсі можна розуміти тезу про доцентрову орієнтацію соцреалістичної культури?

Оскільки образ вождя являє фундаментальну фігуру для зображення простору, підпорядковує собі показ і розвиток державного простору, що ми намагалися показати вище, логічно впливає такий висновок. **Доцентровість у літературі ленініани була присутня в тому сенсі, що центром був не фізичний простір, а фігура вождя.** Навіть тоді, коли Ленін не в центрі уваги за роллю, він залишається в центрі за статусом, як це буває із званим гостем на весіллі – в принципі, зібрання присвячене не йому, але йому дістається така ж почесна увага, як і молодятим. У кожній одиниці простору (який у принципі є однорідним простором, оскільки всі одиниці подібні одна до одної) все ж таки виявляється свій внутрішній мікроцентр – у вигляді пам’ятника вождю (напр., “Коли я в Київ повертаюсь”

П. Воронька) чи, щонайменше, у вигляді його портрету (“Портрет Леніна” М. Рильського). Таким чином, можна сказати, що **перетворювальна здатність образу Леніна, виявлена нами в текстах ленініани, полягає у властивості утворювати символічний центр реального (у межах художнього твору) світу.**

Одним із непрямих доказів висунутого положення є виконання такого відношення: ландшафт Центру конечно окультурений, природа естетизована, художньо перетворена чи оформлена [4]. Згадаймо в зв'язку з цим, що пам'ятники Леніну були чи не першими і досі залишаються чи не єдиними пам'ятниками по селах, завжди встановлюваними в місці, яке місцева громада вважала центральним.

З іншого боку, можна сказати, що символічна фігура Леніна просто маркує простір – вказує на нього, як на “наш, освоєний”. Проте вождь має занадто високий статус, щоби бути простим маркером. Крім того, такий статус передається території, де вождь перебуває (хай і символічно). Тобто центр все ж таки формується вождем. І що особливо цікаво, такий центр, який виявляється повсюди в однорідному просторі, є надзвичайно рухомим, його легко транспортувати до інших просторів, а також імітувати ним реальні зміни.

Держава Радянський Союз постає в поезії соцреалізму як особливий космічний простір, де хаос перетворюється на космос. Перетворювальною силою виявляється Ленін або робочий народ, натхнений Леніним і наснажений його ідеями. Простір держави в ленініані є своєрідним продовженням образу самого Леніна, його специфічним втіленням, оскільки по смерті вождя для його змалювання використовується матриця “він живий у наших справах”.

Внаслідок цього образ Леніна створює і фіксує собою самий сенс, значення Центру, центрального структуровального положення в певному просторі. Цінність і можливість такого способу центроутворення базується на сакралізації історії, точніше – часів початку нової епохи. Наявна нерозчленованість історії (часу) і простору вкотре вказує на задіяність у тоталітарній культурі міфологічного мислення.

Цілком зрозуміло, що простір держави, представлений у ленініані і описаний вище, не являє собою прямого відбитку історично реального простору, проте, напевно, існує кореляція між художнім і ідеологічно реалізованим просторами. З'ясування її природи і специфіки становить **перспективне** поле для подальшого дослідження.

Література

1. Бахтин М. М. *Формы времени и хронотопа в романе : очерки по исторической поэтике* / М. М. Бахтин // *Вопросы литературы и эстетики.* – М. : Худож. лит., 1975. – С. 234–407.
2. Вайскопф М. *Красный чудотворец : Ленин в еврейской и христианской традициях* [Электронный ресурс] / Михаил Вайскопф // Библиотека Гумер. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/vais_lenin.php.
3. Добренко Е. *Топография сталинизма : сбыт и потребление “преобразующих” дискурсов* / Евгений Добренко // *Политэкономия соцреализма.* – М. : Новое литературное обозрение, 2007. – С. 460–529.
4. Каганский В. Л. *Центр-Провинция-Периферия-Граница. Основные зоны культурного ландшафта* [Электронный ресурс] / В. Л. Каганский. – Режим доступа : <http://www.sdcyw.com/previous/Kagansky/4z97-ww.html>.

6. Лотман Ю. М. О семиосфере / Статьи по семиотике и топологии культуры // Избранные статьи : в 3 т. / Юрий Михайлович Лотман. – Таллин : Александра, 1992. – Т. 1. – С. 11–25.
7. Некрасова Е. С. Мифологические конструкции в советской культуре и искусстве / Е. С. Некрасова // *Studia culturae*: [альманах кафедры философии культуры и культурологии и Центра изучения культуры философского факультета Санкт-Петербургского государственного университета]. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – Вып. 2. – С. 179–188.
8. Подлубнова Ю. С. Черты агиографии в очерке М. Горького “В. И. Ленин” : доклад [на Второй Всерос. науч. конф. “Изменяющаяся Россия – изменяющаяся литература : художественный опыт XX – начала XXI вв.”] [Электронный ресурс] / Ю. С. Подлубнова. – Режим доступа : <http://old.sgu.ru/faculties/philological/kaf/xxvek/science/konferencii/izmross/docs/podlubnova.doc>.
9. Подлубнова Ю. Советская литература : метажанровый поход [Электронный ресурс] / Юлия Подлубнова // Сетевая словесность : лит. интернет-портал, лит. журнал, лит. сайт. – 2006. – Режим доступа : <http://www.netslova.ru/podlubnova/meta.html>.
10. Подлубнова Ю. У истоков ленинианы : публицистика 1918–1920-х гг. [Электронный ресурс] / Юлия Подлубнова // Проза.ру : [сервер]. – 2005. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2005/11/28-87>.
11. Подлубнова Ю. С. Метажанры, мегажанры и другие жанровые образования в русской литературе : [доклад на Междунар. научно-теоретическая (заочная) конф. “Герменевтика литературных жанров”] [Электронный ресурс] / Ю. С. Подлубнова. – Режим доступа : <http://conf.stavsu.ru/conf.asp?ReportId=518>.
12. Хархун В. Ленін як тоталітарний Христос / Валентина Хархун // Слово і Час. – 2008. – № 11. – С. 14–29.

Анотація

На матеріалі поетичної антології “Ленін з нами” (1969) досліджено парадокси художнього ландшафту в українській лєнініані. Топос радянської держави у лєнініані представлений згідно з формулою “раніше тут було убого (здебільшого про село) або мертво (здебільшого про місто) – тепер всі можливості реалізувалися”. Висувається припущення, що значення в цьому просторі культурного героя – Леніна – полягає у властивості утворювати символічний центр реального (у межах художнього твору) світу.

Ключові слова: радянська література, лєнініана, образ Леніна, топос держави.

Аннотация

На материале поэтической антологии “Ленин с нами” (1969, на украинском языке) исследуются парадоксы художественного ландшафта в украинской лениниане. Топос советского государства в лениниане представлен согласно формуле “раньше здесь было убого (преимущественно о селе) или мертво (преимущественно о городе) – теперь все возможности реализованы”. Выдвигается предположение, что значение в этом пространстве культурного героя – Ленина – состоит в свойстве создавать символический центр реального (в пределах произведения) мира.

Ключевые слова: советская литература, лениниана, образ Ленина, топос государства.

Summary

The paradoxes of landscape in Ukrainian works of art of Leniniana has researched on poetic texts from the anthology “Lenin with us” (1969). Topos of Soviet state has represented in line with formula “before there was miserable (mainly about a country) or lifeless (mainly about a city) – now all

opportunities has been implemented". It is suggested a supposition that the culture hero (Lenin) meaning in this space is his property to make symbolic center of real (in the range of work of art) world.

Keywords: Soviet literature, Leniniana, character of Lenin, topos of state.

УДК 82.091:821.111+821.161.2

Задворна К.В.,

студентка,

Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ В РОМАНІ В. ГОЛДІНГА “ВОЛОДАР МУХ” Й ОПОВІДАННІ В. ПІДМОГИЛЬНОГО “ВАНЯ”

Провідною темою в літературі ХХ століття є тема пошуків власного “я”, екзистенційні проблеми і життєві конфлікти людини. Часто трагізм таких пошуків поглиблюється через незвичне оточення, ворожий простір. В оповіданні В. Підмогильного “Ваня” та романі В. Голдінга “Володар мух” чужою для героїв є дика, екзотична природа, що сприяє звільненню тваринних інстинктів дітей.

Об'єктом дослідження стали роман В. Голдінга “Володар мух” і оповідання В. Підмогильного “Ваня”.

Предмет дослідження: особливості замкнутого простору в аналізованих творах.

Метою роботи є дослідження проблеми вивільнення звіра під впливом екзотичної природи – острова та лісу – у романі В. Голдінга “Володар мух” й оповіданні В. Підмогильного “Ваня”.

В. Голдінг починав писати роман “Володар мух” як пародію на роман Р. Баллантайна “Кораловий острів”. Але поступово твір збагатився філософськими елементами і став самостійним взірцем світової колекції літератури. Одним із таких елементів є острів. Цей символ був узятий письменником не випадково, адже для В. Голдінга є важливим експеримент над людиною, яка відрізана від суспільства. Ю. Лотман наголошував на тому, що “художній простір у літературному творі – це континуум, в якому розташовані персонажі та відбувається дія” [1, 269]. Острів як замкнутий простір є ідеальним для проведення досліду, адже він відокремлює героїв від цивілізації і дає простір для вияву істинного, тваринного. Людське повільно викорінюється в душах хлопчиків, адже немає дорослих, які б могли їх зупинити і покарати. Обмежений простір стає свідком перетворення героїв. Острів має форму знака безкінечності, що надає йому прерогативу бути непідвладним часовим кордонам. Він стає ареною боротьби за владу, яка супроводжується насиллям та падінням високих моральних цінностей дітей. Екзотична і незвичайна природа, відокремленість від світу цивілізації, дорослих сприяють вивільненню звіра і побудові жорстокого суспільства. Діти, опинившись на острові, зраділи, що можуть вести себе як дорослі, бути володарями свого маленького світу.

Події у романі В. Голдінга відбуваються на тлі екзотичної природи, відокремленої від цивілізації. Так само і В. Підмогильний зображує головного героя